

Освітнянське джерело

Офіційне видання міського методичного кабінету
Департаменту освіти Вінницької міської ради

№5 травень 2015 року

Вітаємо володарів Подільської Вікторії -2015

Шепета Анжела Володимирівна

Вчитель світової літератури та російської мови закладу
«Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа І-ІІІ
ступенів - гімназія № 6 Вінницької міської ради»

Гукал Наталія Олегівна

Вихователь-методист дошкільного навчального закладу №43
«Яструбок»

Швець Олена Петрівна

Вихователь дошкільного навчального закладу №43
«Яструбок»

В номері:

К.П. Маліцька «Реклама як історичне джерело інформації»	2
Ю.М. Антонішина «Базовий компонент дошкільної освіти – Державний стандарт початкової загальної освіти: аспекти наступності»	4
Т.В. Агейкіна «Компетентнісний підхід до реалізації професійної діяльності»	10
С.В. Прибиш «Складання таблиць додавання й віднімання числа 4. Складання й розв'язування прикладів і задач. Задачі на знаходження різниці двох чисел (залишку). Побудова геометричних фігур» Конспект уроку математики у 1 класі	21
О.М. Фурманова «Створення системи безперервного еколого-валеологічного виховання школярів, формування здорового способу життя» Інтегроване спортивне свято 4 клас	26
Ж.О. Воловодівська, Т.В. Докійчук «Психологічні передумови продуктивного спілкування» Поради психолога	30

РЕКЛАМА ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ

Клавдія Петрівна Маліцька,

*методист з навчальних дисциплін міського методичного кабінету
Департаменту освіти Вінницької міської ради*

Практичні навички роботи з джерелами інформації сформовані на уроках історії не лише поглиблюють знання, а й дають змогу учню захиститися від нав'язливою позиції, що лише ця інформація є єдино правильною, об'єктивною. Особливих навичок учнів потребує сьогодні аналіз інформації, що міститься в рекламі, яка пропагує або захищає інтереси певної групи осіб: політиків, виробників, роботодавців та ін. Реклама (з латинського – «викрикувати») існує давно, а тому є складовою культури людства. Перша реклама за часів античності була усною, а перша письмова реклама була викарбована на камені. Мода обклеювати оголошеннями стіни будинків прийшла із Стародавнього Риму. В цей же час зароджуються і перші рекламні прийоми, рекламні кампанії, перші торгові марки (емблеми та тавра виробників. У XVII ст. у Франції з'явилися друкована реклама – перші оголошення у газетах, а згодом з'являються і суто рекламні видання, де друкують лише рекламні оголошення. Вперше рекламний плакат у сучасному своєму вигляді з'являється у Парижі 1866 р. завдяки графіку та театральному художнику Ж.Шере. Рекламам в колишньому СРСР була виключно підконтрольною державі, а тому відзначалася простою («Накопил – автомобіль купил», «Все – на вибори!»), технологічною і художньою недосконалістю, а часто - густо й примітивністю. Агіт-поїзди, пароплави, літаки розкидали листівки, а стенди на вулицях, газети в т. ч. центральна газета «Правда», фойє, трамваї, стовпи слугували місцем розміщення реклами. Активно в створенні реклами працювали В.Маяковський, О. Родченко. В 60-70-і роки XX ст. були створені спеціальні рекламні організації, журнали. У 80-х роках виходило понад 70 рекламних видань. Реклами радянського періоду на сторінках підручників історії, завданнях ЗНО потребують повноти навичок роботи з таким історичним джерелом. Найперше, сьогодні не варто розглядати рекламу виключно як елемент ринку. На уроці історії реклама несе інформацію не лише про економічні відносини, смаки, потреби, рівень виробництва, технології, соціальні групи, їх статус і взаємовідносини, а й про цінності, які культивуються в суспільстві, загальну атмосферу, психологічну атмосферу епохи. По ній можна дізнатися про суспільство і час, коли вона з'явилася і все, що для нього було характерним: мода, смаки, галузі економіки, позицію влади з того чи іншого аспекту життя народу в цілому.

Методика роботи з рекламою потребує від учителя знань про прийоми реклами та пропаганди. Такими прийомами є: « причіпний вагон», добір фактів,

думка експертів, гра на почуттях і бажаннях, прагнення зганьбити конкурентів, повторення товару чи ідеї, «перемогла сторона», додаткові свідчення, концентрація на декількох рисах або особливостях, використання слоганів, вибіркового відбір інформації, стверджувальні висновки, створення контрасту, «такі є як усі», фактор гумору. З ними мають бути ознайомлені учні для того, щоб навчитися в майбутньому «читати» рекламу, знаходити мотиви довіряти їй чи ні. Це унеможливить або зменшить шанси бути обдуреними, якою б реклама не була: чи то товарною чи політичною пропагандою. Хоча 100% гарантій немає. Тому, для того щоб знання про інформацію, викладену в рекламі були повними, варто долучати учнів до опрацювання статистичних даних, мемуарної, художньої, суспільно-політичної літератури, інформації на різних каналах телепередач, інтернеті, які можуть доповнити, розширити отриману інформацію, викладену в рекламі, а, звідси, й змусити критично осмислювати інформацію. До загальних рекомендацій щодо роботи з рекламою незаперечними залишається загальний алгоритм опрацювання реклами. Пам'ятка роботи з рекламою може бути примірно такою:

1. Роздивіться рекламний плакат, чи прочитайте рекламне оголошення. Оцініть естетичний вигляд реклами.
2. Якого історичного періоду стосується рекламне оголошення?
3. Який товар чи послугу рекламують? Які засоби, прийоми використано?
4. На яку категорію споживачів (соціальну категорію населення) розрахована реклама (пропаганда)?
5. Які, стереотипи використовуються в рекламі? Які елементи реклами вам допомогли зробити ці висновки?
6. Що нового ви дізналися, аналізуючи рекламу?
7. З якої сфери суспільного життя ви отримали інформацію: економіка, мода, мораль, політика?
8. Що приваблює, викликає недовіру, відштовхує в цій рекламі?
9. В чому цінність цієї реклами як історичного джерела?

Базовий компонент дошкільної освіти – Державний стандарт початкової загальної освіти: аспекти наступності

Юлія Миколаївна Антонішина,
методист з навчальних дисциплін міського методичного кабінету
Департаменту освіти Вінницької міської ради

«Шкільне навчання ніколи не починається з порожнього місця, а завжди спирається на певну стадію розвитку, досягнутого дитиною»

Л. С. Виготський

Однією з актуальних проблем розвитку українського суспільства є побудова в країні системи безперервної освіти.

Серед заходів, спрямованих на скорішу адаптацію України до європейських освітніх стандартів, можна виокремити розроблення Національної рамки кваліфікацій (НРК), де описані вимоги до практичних і загальноосвітніх компетенцій людини на різних рівнях освіти – від дошкільного до постдокторського.

Однією із особливостей вітчизняної НРК стало введення нульового рівня. Підставою для цього послужили внесені зміни до Закону України «Про дошкільну освіту» (закон N 2442-VI від 06.07.2010), які зумовили обов'язковість здобуття дошкільної освіти дітьми п'ятирічного віку. Основна мета нововведення полягає у створенні рівних стартових умов для їхнього майбутнього навчання у школі й забезпеченні якості загальної освіти.

Зміни в житті суспільства зумовили зміни в соціальному замовленні щодо дошкільної ланки освіти як основи становлення життєвої компетентності дитини.

Отже, давайте пригадаємо **зміст деяких понять.**

Наступність – врахування рівня розвитку дитини, з яким вона прийшла до школи, і опора на нього.

Готовність до навчання в школі – інтегративна характеристика психічного розвитку дитини, яка складається на завершення дошкільного дитинства і включає компоненти, що зумовлюють успішну адаптацію дитини до умов і вимог школи.

Соціально-психологічна адаптація до школи – процес активного пристосування дитини до класу, вчителя, свого місця у школі.

Шкільна зрілість – рівень морфологічного і функціонального розвитку, який забезпечує виконання дитиною вимог систематичного шкільного навчання.

Принцип наступності діє у трьох основних **напрямах:**

I. Узгодити мету на дошкільному і початковому шкільному рівнях.

II. Збагатити освітній зміст у початковій школі.

III. Удосконалити форми організації і методи навчання як у дошкільних закладах, так і в початковій школі.

Для забезпечення наступності між двома ланками освіти важливо встановити зв'язки між метою та завданнями виховання, розвитку і навчання, оскільки «...школа не повинна вносити різкий перелам у життя дітей. Хай, ставши учнем,

дитина продовжує робити сьогодні те, що робила вчора. Нехай нове з'являється у її житті поступово й не приголомшує лавиною вражень».

Мета дошкільного закладу:	Мета початкової школи:
• <u>загальний розвиток основних здібностей</u> дитини (сенсорних, розумових, фізичних, естетичних); • <u>становлення базису особистісної культури</u>; • <u>забезпечення загальної готовності</u> дитини до школи; • <u>розвиток комунікативних здібностей</u>, пізнавальної активності, творчості дітей.	• <u>розвиток і виховання особистості</u> дитини (інтелектуальний, моральний, соціальний, естетичний, фізичний); • <u>розвиток</u> сенсорних умінь; • <u>освітні результати</u>: ключові та предметні компетентності; • <u>здатність</u> до творчого самовираження; • <u>виховання ціннісного ставлення</u> до природи, родини, Батьківщини, праці, мистецтва, здоров'я тощо.

Як бачимо, цілі дошкільного закладу спрямовані на загальний розвиток та підготовку дитини до навчання в школі. Початкова школа на цій основі має більш конкретні і об'ємні цілі – розвиток особистості, освітні результати, здатність до самовираження, виховання ціннісного ставлення.

Тепер порівняємо **зміст дошкільної і початкової освіти**.

Інваріантна складова:

освітні лінії (із БКДО):	освітні галузі (із ДСПЗО):
• Особистість дитини • Дитина в соціумі • Дитина в природному довкіллі • Дитина у світі культури • Гра дитини • Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі • Мовлення дитини	• Мови і літератури • Математика • Природознавство • Суспільствознавство • Здоров'я і фізична культура • Технології • Мистецтво

Варіативна складова:

освітні лінії (із БКДО):	освітні галузі (із ДСПЗО):
• Курси за вибором.	• Курси за вибором. • Індивідуальні консультації. • Групові заняття

Співставивши освітні лінії та галузі приходимо до висновку, що вони визначені у чіткій відповідності одна одній в напрямку розширення і ускладнення.

Процес забезпечення наступності дошкільної і початкової шкільної ланок освіти можна зазначити як створення умов для такої зміни, коли відбувається неперервний загальний розвиток дітей і професійно-духовне самовдосконалення педагогів.

Випускник дошкільного закладу має адаптуватися до школи першого ступеня, тобто має відбутися пристосування дитини до загальноосвітнього закладу, в якому провідним типом діяльності є навчальна.

Навчальна діяльність, по-перше, потребує від дитини нових соціальних взаємин у діаді «дитина - дорослий», а саме – «учень - учитель», тобто прийняття нової соціальної ролі – «учень» через визнання дорослої людини, яка буде його вчити, що і як саме треба робити.

По-друге, навчальна діяльність базується на сформованому в дошкільному віці базисі особистісної культури дитини та відповідної віку життєвої компетентності.

Тому **спільними рисами заняття і уроку** повинні бути:

1. Програмовість змісту.
2. Чітко організована тимчасова регламентація.
3. Керівна роль педагога.
4. Використання науковообґрунтованих методів і прийомів.

Вчителю першого класу необхідно будувати уроки так, щоб на перших порах ігрова діяльність дітей домінувала над навчальною, а до закінчення періоду адаптації навчальна діяльність ставала основною, але з обов'язковим використанням ігор та ігрових моментів.

Усі вищерозглянуті **напрямки наступності мають одну мету** – забезпечення наступності у формуванні життєвих компетентностей. В процесі формування життєвої компетентності дуже важливим є молодший шкільний вік. Саме він є перехідною ланкою особистості від позиції дошкільника до нової „соціальної позиції” (Л.І. Божович) – який вже має коло важливих обов'язків і прав, а також займає нове положення в суспільстві. Самостійність, організованість, керування власною поведінкою та здатність до прийняття рішень є суттєвою складовою особистості молодшого школяра, яка зумовлює характер її соціальної активності, здатності до вироблення нових стратегій життєдіяльності, початкових елементів адаптації до стрімких соціально-економічних змін у суспільстві. Саме тому цей вік є дуже важливим для формування життєвої компетентності.

Слід відзначити, що вступ до школи - переломний момент у житті дитини, що змінює в цілому ієрархію її домагань. Молодший шкільний вік характеризується радикальною зміною місця дитини в системі суспільних стосунків, а, отже, новою соціальною ситуацією розвитку. Зміст цієї ситуації визначають взаємини дитини з учителем, який стає для неї „послом суспільства”. Під його впливом дитина активно й усвідомлено оволодіває соціальними нормами, проте лише їх зовнішніми формами. Проникнути у сутність справжніх стосунків між людьми вона ще не здатна.

Компетентність передбачає відповідний віку, можливостям та індивідуальній історії життя дитини рівень розвитку особистісних механізмів, зокрема таких, як наслідування, ідентифікація, імітація, емпатія, рефлексія, образ „Я”, совість.

Життєва компетентність передбачає свідоме і несвідоме ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей, вона пов'язана з самовдосконаленням людини.

Розглянемо, які **вимоги** ставить держава перед ДНЗ і ПШ щодо формування життєвих компетентностей дітей:

Базовий компонент дошкільної освіти	Навчальна програма для 1-4 класів
Готовність дитини до систематичного навчання в школі	Ключові компетентності: - Вміння вчитися - Інформаційно-комунікативна - Загальнокультурна - Здоров'язбережувальна - Громадянська - Соціальна - Підприємницька

Яким чином забезпечується формування вказаних компетентностей видно при **порівнянні компетенцій і предметних компетентностей**:

Базовий компонент дошкільної освіти (компетенції):	Державний стандарт початкової загальної освіти (предметні компетентності):
- фонетична, лексична, граматична, діалогічна, монологічна, мовленнєва, комунікативна - сенсорно-пізнавальна, математична - природничо-екологічна - родинно-побутова, соціально-комунікативна - здоров'язбережувальна - предметно-практична - художньо-продуктивна, ігрова	- комунікативна, читацька, пізнавальна - математична - природознавча - соціальна, громадянська - здоров'язбережувальна - технологічна, інформаційно-комунікаційна

Якщо на нульовому рівні кваліфікацій дитина засвідчує засвоєння найпростіших уявлень із опорою на повсякденний досвід, то випускник початкової школи – фактологічних знань, найпростіші способи подання інформації.

До вимог нульового рівня віднесено вміння здійснювати з допомогою дорослих найпростіші розумові операції.

До першого – уміння виконувати прості (арифметичні) обчислення та вимірювання; застосовувати логічні способи мислення під час розв'язування пізнавальних і практичних задач, пов'язаних із реальними об'єктами у сфері відношення: «людина – природа», «людина – техніка»; порівнювати й упорядковувати об'єкти за різними ознаками, користуватися знаковою й образною (графічною) інформацією.

Автономність і відповідальність дошкільника виражається в умінні виконувати завдання під безпосереднім керівництвом дорослого.

На першому рівні це виявляється як самостійність учня, який діє у знайомих ситуаціях. До показників цієї характеристики також віднесено здатність і бажання дитини застосувати компоненти інтелектуального розвитку, логіки, моделювання

для пояснення світу природи й техніки; здійснювати поопераційний контроль за ходом виконання навчальних завдань із різною мірою керівництва вчителя; усвідомлення відповідальності за свою діяльність.

Узагальненим результатом навчання (компетентністю) на нульовому рівні освіти має стати готовність дитини вчитися у початковій школі, яка включає в себе такі складові:

- особистісну - ставлення до школи; сформованість якостей, які дозволять дитині спілкуватися з однолітками і вчителями;
- соціальну - потреба у спілкуванні; здібність до врахування потреб інших; готовність взяти на себе нову соціальну роль;
- інтелектуальну - запас конкретних знань; початкові уміння у навчальній діяльності; уміння виокремити навчальну діяльність;
- емоційну - емоційна врівноваженість; відсутність імпульсивних реакцій;
- фізичну - розвинені фізичні якості: гнучкість, швидкість, сила; наявність витривалості, що є ключовою характеристикою фізичного розвитку.

Учителі початкової школи повинні дуже точно й повно враховувати досягнення дошкільного віку не тільки в змістовому й методичному планах, а й у плані сформованості особистісних якостей дітей, їхньої вольової сфери, готовності до шкільного навчання.

Слідуючи **науковим аспектам** наступності та перспективності педагога ДНЗ і ПШ зможуть врахувати найважливіші моменти в процесі формування компетентностей вихованців. Розкриємо їх зміст більш конкретно:

- інформаційно-просвітницький: визначення напрямків розвитку, освіченості та виховання дітей на кожній наступній сходинці освіти; ознайомлення з новітніми технологіями, програмами навчання та виховання обох ланок освіти; встановлення доцільного співвідношення між загальною та спеціальною підготовкою до школи, знаннями, уміннями і навичками;
- методичний: взаємне ознайомлення з методами і формами навчально-виховної роботи в старшій групі дошкільного закладу та в 1-му класі школи; забезпечення наступності щодо методів та прийомів роботи з дітьми з розвитку мовлення, математики, ознайомлення з навколишнім, фізичного, естетичного, соціального виховання;
- психологічний: вивчення особливостей розвитку дітей на перехідному етапі; визначення специфіки переходу від ігрової до навчальної діяльності; забезпечення психологізації навчально-виховного процесу як умови формування особистості на двох рівнях;
- практичний: попереднє знайомство вчителів із своїми майбутніми учнями;
- кураторство вихователями своїх колишніх вихованців.

Таким чином, **наступність у роботі ДНЗ і ПШ створює умови для:**

- успішної підготовки дітей до школи;
- реалізації в педагогічному процесі єдиної, динамічної та перспективної системи виховання і навчання, яка забезпечує формування особистості;
- зменшення психологічних труднощів при переході до нових умов навчання;
- природного входження дітей в нові умови, що сприяє підвищенню ефективності навчання з перших днів перебування в школі.

І, насамкінець: з дітьми якого б віку ми не працювали б, завжди повинні пам'ятати вічне і золоте правило педагога, що дитина – наш учитель, наш партнер, той, хто надихає, стимулює, веде в майбутнє і не дозволяє забувати минуле.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти», Київ, 2012;
2. Державний стандарт початкової загальної освіти», Київ, 2011;
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи.», Київ, видавничий дім «Освіта», 2012;
4. Майборода Н.В. «Напрямки наступності дошкільної та початкової освіти», Новий Буг, 2011;
5. Бондарева Т. В., «Формування життєвої компетентності дитини дошкільного віку – умова забезпечення наступності розвитку»;
6. Онопрієнко О. В., «Наступність як чинник впливу на якість початкової математичної освіти»;
7. Романова І.А., «Сучасні тенденції розвитку початкової освіти в Україні».

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Тетяна Володимирівна Агейкіна – Старченко,
вчитель музичного мистецтва закладу «НВК:ЗШ I-III ступенів –
гуманітарно-естетичний колегіум №29 ВМР»

Структура та зміст професійної компетентності вчителів мистецьких дисциплін

Зміни, які відбуваються у сучасному суспільстві, вимагають оновлення і самої системи освіти. Наявні освітні системи, як зауважує О.Овчарук, не повністю відповідають сучасним запитам та потребують переорієнтації... Одним із шляхів оновлення змісту освіти і навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами інтеграції до світового освітнього простору, вважає автор, є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження [11, с. 7-8].

Науковий термін «компетентність» ми зустрічаємо в словнику іншомовних слів, де він має декілька значень, а саме – авторитетність, обізнаність або володіння компетенцією. «Компетенція» (лат. *competentia, competere* – досягати, відповідати, прагнути) – це коло повноважень якогось органу чи посадової особи; проблема, про яку в кого-небудь багато інформації, що дає йому змогу фахово її розв'язати.

Російські педагоги А.Хуторський та В.Краєвський відокремлюють поняття компетенції та компетентності і дають своє визначення, більш ширше. Компетентність – це володіння відповідною компетенцією, яка включає особистісне відношення до неї та предмету діяльності, це – особистісна якість (сукупність якостей) людини та мінімальний досвід її діяльності в заданій сфері, а компетенція – відчужена, наперед задана соціальна вимога (норма) до освітньої підготовки, необхідна для якісної продуктивної діяльності в певній області, пропонується для оволодіння, формування у того, хто навчається відповідних компетентностей [16, с. 121 – 122].

Структура компетенцій включає систему теоретичних і практичних знань, когнітивну та операційно-технологічну складову. Важливим компонентом компетенцій є досвід – інтеграція в загальне ціле засвоєних людиною окремих дій, способів і прийомів рішення завдань.

Результатом набуття компетенцій є компетентність. У психолого-педагогічних дослідженнях українських та російських науковців (О.Бондар, Н.Глузман, Л.Даниленко, Н.Мурована, Л.Пуховська, С.Сисоєва, В.Сластьонін та ін.) поняття компетентність не має однозначного визначення, та, незважаючи на різні визначення компетентності, можна виділити одну їх спільну рису – інтегральність знань, умінь, навичок, цінностей, особистих якостей, мотивації та готовності до активної творчої діяльності.

В умовах демократизації та гуманізації держави, коли з'являються нові підходи до освіти, наукові принципи, оновлюється зміст освіти, удосконалюються форми та шляхи її реалізації, питання художньо-естетичної освіти стають все більш актуальними, розглядаються у взаємозв'язку з різними галузями знань (музична

педагогіка, мистецтвознавство, педагогіка мистецтв, мистецька психологія, аудіо-відео-комп'ютерні технології) і вимагають постійного розвитку професійної компетентності педагогів. На нашу думку, необхідно визначити таку структурну модель вчителя мистецьких дисциплін, яка б віддзеркалила усі складові його як особистості і як суб'єкта мистецько-педагогічної діяльності.

Розробкою еталонної моделі представників педагогічної професії (у тому числі структурою їх професійної компетентності) займалися польський дослідник Р.Квасніца, німецькі науковці К.Аллеман, А.Арнольд, П.Фаульштіх, А.Фрей, А.Шельтен, Й.Швайтцер, українські та російські педагоги В.Беспалько, О.Бондар, Т.Браже, М.Голубенко, С.Горбенко, В.Малиновська, А.Маркова, Л.Масол, Н.Мурована, В.Сластьонін, Л.Шевцова та інші.

Аналізуючи різні варіанти структури професійної компетентності вчителя, ми відзначаємо, що, як правило, професійну компетентність вчителя подають у вигляді інтегральної характеристики, яка передбачає взаємозв'язок наступних структурних елементів: когнітивного, операційного та аксіологічного.

У нашому дослідженні ми зіткнулися із проблемою відсутності чіткої структури професійної компетентності вчителів мистецьких дисциплін, адже до уваги бралися окремі аспекти діяльності вчителя музичного мистецтва, вчителя образотворчого мистецтва, вчителя світової художньої культури, вчителя хореографії. Тому наше завдання полягає у розробці загальної для всіх вчителів мистецьких дисциплін структури їх професійної компетентності. Таке об'єднання зумовлене:

- спільними пріоритетами мистецьких дисциплін;
- особистісно-орієнтовною направленістю мистецьких дисциплін;
- художньо-творчим та поліпрофесійним підходами до викладання мистецьких дисциплін.

Кожна з мистецьких дисциплін (музика, образотворче мистецтво, хореографія, художня культура) має не тільки свою специфіку впливу на особистість, а й спільні пріоритети: емоційний розвиток особистості; об'єктивне оцінювання художнього смислу творів мистецтв; розвиток образного мислення; підсвідомий процес «освянення» під час спілкування з художнім твором; задоволення духовних потреб людини [15, с. 29]. Але існує і деяка відмінність у викладанні предметів мистецтва. Якщо на уроках музики та образотворчого мистецтва передбачена виконавська діяльність, яка має прикладний характер (спів, гра на інструментах, малювання, рухи під музику, декламація віршів), то на уроках художньої культури передбачена ще й художня творчість у різних інтегрованих видах, таких як режисура, акторська майстерність, творчість сценариста тощо. Звідси можна зробити висновок, що викладання предметів мистецтва має *художньо-творчий характер*, який обумовлений *психологією мистецтва* (мистецтво як пізнання, як катарсис), *творчим потенціалом мистецтва* (особистісно-орієнтоване спрямування, міжособистісна взаємодія, взаємозв'язок творчої самореалізації учнів та вчителів), *педагогічною організацією художньо-творчого процесу* (зміст та методи викладання, форми організації заняття, критерії якості викладання) [9, с. 49]. З огляду на спільні пріоритети мистецьких дисциплін та їхню особистісно-орієнтовану спрямованість, ми вважаємо, що структура професійної компетентності вчителів мистецьких дисциплін також має бути спільною.

Під час спілкування з художніми цінностями, як зазначає Л.Масол, мистецькі знання особистості, її практичний досвід, ціннісні художні орієнтації мають за певних умов трансформуватися в художньо-естетичні компетентності. Загальні компетентності – особистісні, загальнокультурні, культуротворчі та соціальні; функціональні компетентності – предметні, міжпредметні, мета – предметні. Якщо вважати, що освіта – процес безперервний, то розвиток даних компетентностей для тих, хто присвятив своє життя художньо-естетичному вихованню дітей, продовжується на всіх етапах професійної діяльності, крім того, збагачується новими, відповідаючи запитам сучасної освіти.

Структура професійної компетентності вчителів мистецьких дисциплін включає чотири компоненти: особистісна компетентність; соціальна компетентність; предметна компетентність; метапредметна компетентність (див. рис. 1).

Професійна компетентність вчителів мистецьких дисциплін визначена нами як структуротворча складова підвищення їх кваліфікації, що ґрунтується на здатності педагога виконувати соціально-практичну, мистецько-педагогічну діяльність, що базується на комплексі сформованих компетентностей (особистісної, соціальної, предметної та метапредметної) і творчо застосовується вчителем у реальній педагогічній практиці та повсякденному житті.

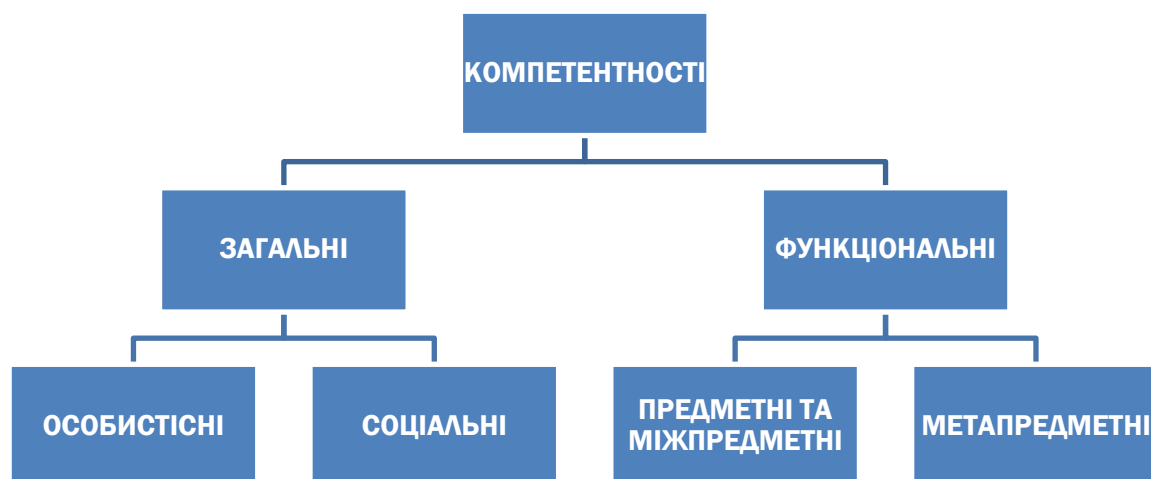

Рис. 1. Структура професійної компетентності вчителів мистецьких дисциплін

Розглянемо детально, які вимоги сучасна освіта висуває до професійної компетентності як структуротворчої складової підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін.

Особистісні компетентності вчителя мистецьких дисциплін складаються із загальнокультурних та культуротворчих компетентностей.

Особистість будь-якого вчителя, як відомо, починається з його культури. К.Ушинський наголошував, що тільки особистість може виховати іншу особистість, в якій яскраво виражений індивідуальний стиль, своєрідність, неповторність. Розробляючи теорію формування і розвитку художньо-педагогічної культури вчителів, В. Орлов наголошує, що зміст мистецьких дисциплін реалізується в школі через особистість вчителя, його художньо-естетичну і професійну культуру. Школа зараз знаходиться в кризовому стані і, щоб вийти з нього, повинна отримати вчителя

нової формації, який володіє загальною, художньо-естетичною та професійною культурою, критичним і послідовним професійно-педагогічним мисленням, вільним від усталених стереотипів недавнього минулого [13, с. 17].

Загальнокультурна компетентність – інтегральна характеристика. Її можна розглядати не тільки як складову загальних (особистісних) компетентностей, а також як складову функціональних (предметних, міжпредметних). Загальнокультурний потенціал учителя мистецьких дисциплін максимально реалізується у фаховій діяльності і одночасно впливає на цю діяльність. Спілкування з мистецтвом – це не тільки головний сенс життєдіяльності вчителя мистецьких дисциплін, а ще його професія. У цьому ми вбачаємо особливість загальнокультурної компетентності вчителя мистецьких дисциплін. На відміну від вчителів природничих дисциплін, зауважує В. Орлов, учитель мистецьких дисциплін покликаний оперувати не стільки науковими фактами, скільки суб'єктивними уявленнями, почуттями, думками, що можуть бути представлені у вигляді не зовсім чітко визначених феноменів людської свідомості (думок про почуття, переживання, думок про думки, інтенцій, рефлексій тощо). Щоб навчити учнів сприймати високе мистецтво, вчитель сам повинен оволодіти такими формами мислення, які дозволяють розглядати високохудожні твори як суб'єкти спілкування, здатні духовно збагачувати тих, хто прагне такого збагачення [12, с. 117-118].

Оскільки вчитель мистецьких дисциплін є носієм культури, яку необхідно передати учням, важливим для нього є його пізнання та досвід діяльності у сфері національної та загальнолюдської культури, знання духовних основ життя людини та людства, окремих народів, культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ та традицій. Оскільки ми розглядаємо особистісну компетентність вчителів мистецьких дисциплін, то вважаємо, що важливою проблемою особистості вчителя є розвиток її ціннісних якостей, які виражаються, з одного боку – в естетичному оцінюванні норм, предметів, явищ (у тому числі і мистецьких), а з іншого – розвиток емоцій, почуттів (афективна сторона).

Розглядаючи культуротворчий компонент загальнокультурних компетентностей вчителів мистецьких дисциплін, зауважимо, що вчитель виступає суб'єктом культури, він є не тільки носієм культури, а й її творцем. *Культуротворча компетентність* включає етнокультурні, полікультурні та культурнодозвілєві складові і полягає в здатності учителя на основі особистого досвіду (культури) «відрефлексювати» його і вміти передати учневі як один із засобів побудови його власної діяльності в майбутньому. Етнокультурна компетентність характеризує рівень засвоєння національної культури народу, теоретичну і практичну готовність до трансляції її цінностей, толерантність щодо до культур інших народів.

Полікультурний підхід направлений на пізнання та розуміння іншої культури з метою більш широкого пізнання і осмислення своєї власної. Вчителям мистецьких дисциплін доводиться працювати з творами мистецтв (музичний твір, картина, скульптура, танець тощо), які належать митцям різних країн. Не знаючи звичаїв тієї або іншої країни, особливостей культури того або іншого народу, вчителю важко пояснити, які почуття хотів своїм твором передати автор. Незнання цих особливостей порушує процес спілкування особистостей між собою, людини з мистецькими явищами.

Не менш важливим у розвитку особистості, зокрема, вчителів мистецьких дисциплін, є культурнодозвілєва складова, де головною є навичка – режим праці та відпочинку: вміння чергувати розумову та фізичну активності; вміння знаходити час для регулярного харчування та повноцінного відпочинку – захоплення (спортивні та художні секції, туризм, вирощування рослин тощо), відвідування культурних закладів та заходів (художні виставки, кіно, театр, фестивалі, концерти тощо), самоосвіта (бібліотеки), участь у самодіяльних художніх колективах, духовна «праця» в храмі. Духовна активність вчителів мистецьких дисциплін сприяє їх самовизначенню, самоаналізу та самопроектуванню.

Соціальні компетентності вчителя пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості. *Комунікативна компетентність* як складова соціальних компетентностей – це сукупність комунікативних стратегій (мотиваційний компонент) і засобів (знань, вмінь, навичок), які застосовуються в конкретній ситуації міжособистісного, групового та публічного спілкування з метою реалізації основних його функцій (повідомлення інформації, сприймання і оцінки, організації взаємодії та впливу).

Особливість розвитку комунікативної компетентності вчителів мистецьких дисциплін під час проходження курсів підвищення кваліфікації полягає у тому, що в соціальному оточенні – це здатність вчителя використовувати навички ефективного спілкування у різних життєвих ситуаціях (співчуття, розв'язування конфліктів, поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільної діяльності), а у професійній діяльності (а професія вчителя належить до відношень «людина-людина») – це вміння створити естетичну ситуацію сприйняття будь-якого художнього твору за допомогою не тільки вербальних, а й невербальних засобів спілкування (міміка, жести, інтонації): натяком, вказівкою, запитанням, підтвердженням, запитальним поглядом, приязним словом, підбадьорюючим кивком, осудливим поглядом тощо [14, с. 14]. Зарубіжні учені установили, що передача інформації відбувається за рахунок вербальних засобів (тільки слів) на 7%, за рахунок звукових засобів (включаючи тон голосу, інтонацію звуку) на 38%, а за рахунок невербальних засобів – на 55%. Цілеспрямоване сприйняття художніх творів і відомостей про них Б.Асаф'єв вважав найсуттєвішим чинником музичного виховання [2, с. 66]. Тому Д.Кабалевський закликав вчитися розповідати про мистецтво у великих майстрів (І.Андронніков, Р.Роллан, В.Сухомлинський, С.Юдін) [7, с. 23]. Найрадикальніший спосіб розповідати про музику – вивчати класичні взірці інтерпретації музики, створені майстрами художнього слова (Е.Гофман, В.Одоевський, А.Стендаль, І.Тургенєв, Л.Українка, Т.Манн, Г.Гессен, К.Чапек, Г.Лорка). Ще більш конкретними зразками висловлювань стануть автори-музиканти – публіцисти В.Стасов, Г.Ларош, М.Кашкін, Ю.Енгель, Б.Асаф'єв, талановиті лектори-промовці Б.Яворський, І.Соллертинський та самі музиканти-виконавці [18, с. 9].

У процесі підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін доречними стануть практичні заняття з акторами-викладачами сценічної майстерності для розвитку апарату мовлення вчителів, заняття з психологом, які будуть включати елементи тренінгу з комунікативної компетентності і допоможуть вчителям подолати власні проблеми спілкування з оточуючим соціумом.

До **функціональних компетентностей** вчителя мистецьких дисциплін ми відносимо *предметні, міжпредметні та метапредметні компетентності*.

Предметна компетентність вчителя мистецьких дисциплін – це інтеграція *професійно-мистецької* (фундаментальні знання з базового та суміжних мистецьких предметів), *професійно-виконавської* (володіння виконавською технікою і традиційними та інноваційними методами роботи) та *психолого-педагогічної* (знання вікової психології) діяльності.

Детально зупинимося на особливостях психолого-педагогічної та професійно-виконавчої діяльності вчителів, які викладають мистецькі дисципліни – «Хореографія», «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Художня культура».

Особливості музично-педагогічної діяльності Л.Арчажнікова вбачала у тому, що педагогу-музиканту для успішної професійної діяльності необхідно мати величезний арсенал як педагогічних знань, умінь та навичок, так і, власне, музичних. Усі знання, які вчитель отримав під час навчання, достатньо тісно переплітаються між собою. Це – цілісна система знань, умінь, які будуть необхідні йому у професійній діяльності [1]. Н.Мурована вважає необхідним у професійній діяльності вчителів музики використання системи знань, а саме: змісту музичного навчання учнів, методики викладання музики та застосування сучасних методів і технологій музичної освіти; уміння формувати в учнів музичні знання, вміння і навички, застосовувати методику вокально-хорової роботи з учнями; навички музично-педагогічної імпровізації, інтерпретації музичних творів, диригентської техніки та виконання музичних творів на уроці; уміння створювати та використовувати на уроці проблемні ситуації, атмосферу зацікавленості, інтегративні методи навчання та аналізу музичних творів.

Професійні якості балетмейстера, як зауважує О.Вільхова, крім вирішення масштабних виховних завдань, включають уміння розбиратися у вікових та індивідуальних особливостях своїх вихованців. Вчитель має володіти методикою проведення хореографічних занять, використовувати в процесі навчання хореографії добре продуманого і цілеспрямованого поєднання художнього слова та танцювального руху, що допоможе сформувати особистісний інтерес кожної дитини до хореографічної діяльності. Робота вчителя дасть справжні результати за умови, що під час постановки хореографічних номерів педагог буде враховувати не тільки фізичні сили і виконавські можливості кожного віку, а й духовний світ дитини. Дуже важливо, щоб закладені в танці думки турбували дітей, були їм близькі. Оскільки дитяче середовище завжди відрізняється своєю рухливістю, гнучкістю, енергійністю, під час занять іноді діти падають і можуть отримати травми. У таких випадках педагогу-хореографу необхідно володіти і навичками першої допомоги під час травми. Отже, професія вчителя хореографії складається, на думку авторки, із нерозривної єдності педагогіки і танцювального мистецтва, тому концентрує у собі як професійне, так і психологічне навантаження, адже працювати з дітьми може тільки добре підготовлена, духовно розвинена, творча особистість [3, с.183].

Професійно-виконавська діяльність з предмету «Музичне мистецтво», на думку Т.Челишевої, включає: уміння виконавця-інструменталіста, виконавця-співака (показати твір, виконавши його виразно, використати прийоми звукоутворення та звуковедення у створенні художнього образу твору, об'єднати

технічні та художні завдання у контексті виконавчої культури); хормейстерські уміння (перетворювати процес розучування у художньо-педагогічний аналіз твору, проявляти здібність до диригування однією рукою одночасно виконуючи на інструменті хорової партії іншою рукою, працювати з хором а капела, віддзеркалювати у диригентському жесті художній образ твору); концертмейстерські уміння (володіння нюансировкою, темпоритмом, відчуття хору, соліста, уміння не заглушати його, уміння виразно виконувати твір, тим самим підтримувати хор, уміння вийти з важкого становища, коли помиляється соліст, бути для нього опорою, уміння «на ходу» підібрати і гармонізувати мелодію); володіння технічними засобами навчання (звуковідтворююча та аудіовізуальна техніка).

Професійно-виконавська діяльність з предмету «Художня культура» включає: володіння технікою ораторського мистецтва та діалогічного спілкування; уміння будувати заняття як витвір мистецтва; володіти технікою художньо-педагогічного аналізу творів мистецтв; уміння забезпечити художньо-творчу діяльність учнів, володіння технічними засобами навчання [17].

Професійно-виконавська діяльність з предмету «Образотворче мистецтво» включає: ґрунтовну загально-педагогічну та професійно-мистецьку підготовку (база систематизованих знань у царині мистецтва, так званий культурний тезаурус); досконале володіння методикою навчання образотворчому мистецтву; високий рівень навичок та умінь щодо художньо-творчої діяльності (вміти малювати, писати аквареллю, маслом, володіти графічними прийомами та засобами, техніками декоративного мистецтва, технікою ліплення, писати 2-3 шрифтами тощо); наявність базових знань з психології творчості та вікової психології; уміння організувати власну художньо-творчу діяльність в галузі декоративно-прикладного, образотворчого мистецтва, скульптури, архітектури та дизайну; уміння створювати графічні, декоративні композиції та композиції живопису і дизайну з використанням різноманітних технік, прийомів, засобів художньо-образної виразності; уміння комплектувати та оформлювати виставкову експозицію мистецьких творів, творчих робіт дітей та педагогів, володіти технічними засобами навчання [8, 298].

Незважаючи на те, що вчителі мистецьких дисциплін вже отримали базову мистецьку підготовку, у зв'язку з розвитком освіти постійно виникають нові проблеми щодо засвоєння і використання нових знань, набуття досвіду їх реалізації тощо. Під час інтенсивного періоду навчання вчителів мистецьких дисциплін на курсах підвищення кваліфікації оновлення цих знань проходить через включення у професійний модуль тем з теорії та методики викладання мистецьких дисциплін із залученням як науковців-мистецтвознавців, так і найкращих вчителів області, які активно впроваджують нові художні технології у навчальний процес.

Міжпредметний сегмент функціональних компетентностей вчителів мистецьких дисциплін передбачає володіння *галузевою* (художньо-естетичною) та *міжгалузевою* (гуманітарно-естетичною та художньо-технічною) компетентністю.

Для того, щоб урок відповідав естетичним вимогам нашого часу, вчителі мистецьких дисциплін повинні використовувати приклади і з музичного мистецтва (адже багато музичних творів мають літературну основу), і з художньої літератури, яка найтісніше пов'язана з музикою, тому що мистецтво слова і звуків – найбільш споріднені і сприймаються на слух (у В.Шекспіра налічується до 500 образів і

картин, пов'язаних з музикою), і образотворчого мистецтва (М.Реріх вибирав певну гаму кольорів так, як композитор, що пише увертюру, вибирає для неї певну тональність), і кіномистецтва (О.Довженко прекрасно володів методом синтезу і тому його фільми «Арсенал», «Земля», «Зачарована Десна», «Поема про море» та інші ввійшли до золотого фонду не тільки радянського, а й світового кінематографу).

Окремо потрібно звернути увагу і на зв'язок мистецьких дисциплін з мультидійними технологіями (спеціальною інтерактивною технологією, яка забезпечує роботу з анімованою комп'ютерною графікою і текстом, мовою, високоякісним звуком, нерухомим зображенням і рухомим відео за допомогою технічних засобів [6]), які останнім часом використовуються вчителями з метою посилення художнього впливу мистецьких творів на учнів. Використання їх на мистецьких дисциплінах згодом стане не стільки екзотичним, скільки необхідним. Для заохочення вчителів мистецьких дисциплін розвинути міжпредметну компетентність достатнім може бути перегляд такого уроку, де у взаємозв'язку знаходяться всі види мистецтв та мультимедія.

Характеристика основних напрямків розвитку міжпредметної компетентності складає враження, що це малоймовірно, що вчитель мистецьких дисциплін зможе бути одночасно і музикантом, і актором, і хореографом, і художником, і інформатиком. С.Гончаренко у роботі «Методика як наука» співчуває не вчителям, а учням, які повинні засвоїти декілька предметів на однаково гарному рівні, тоді як вчителі навіть не знають досконально фахові предмети: «Майже загальноновизнаною стала думка, що, наприклад, учителям математики необов'язково володіти математичними ідеями, поняттями, методами, які не входять до шкільної програми, а ті, що входять, досить знати на доступному школяреві рівні і вміти розв'язувати типові задачі. Вимагати ж від учителя математики, фізики, хімії чи біології гуманітарних знань хоча б у межах шкільних програм вважається просто непристойним. Фактично вимоги до освіченості вчителя нижчі, ніж до освіченості школяра, бо той повинен знати всі предмети, а учителям досить знати на тому самому рівні один. Навіть уміння грамотно говорити й писати українською мовою вважається обов'язковим лише для вчителів української мови» [4, с. 20]. Отже, є серйозний привід розвивати власну міжпредметну компетентність і стати гідними наших учнів.

До **метапредметних компетентностей** ми відносимо: *компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), компетентності саморегуляції та креативні компетентності*.

Про ефективність упровадження нових інформаційних технологій на уроках мистецьких дисциплін йдеться в дослідженнях педагогів О.Базелюк, О.Балабан, Н.Бергер, В.Марченко, С.Гераськіна, О.Гумінська, Т.Затяміна, Ю.Поплавська, Г.Сараєва, І.Ткачук, О.Чайковська, В.Штепа, В.Янкул. Застосування комп'ютерних технологій залежить, на думку О.Гумінської, від рівня комп'ютерної грамотності учителя музичного мистецтва, його бажання опановувати і творчо застосовувати нові засоби навчання. Кожного вчителя поставлено в умови комп'ютерної самоосвіти. Адже він може застосувати комп'ютер як технічний засіб навчання для полегшення своєї праці, економії часу та підвищення якості освіти [5, с. 5].

Майже кожен другий вчитель мистецьких дисциплін має навички роботи з комп'ютером, тому розвиток його компетентностей з ІКТ, на нашу думку, має починатися з програми-мінімум – ознайомлення з програмними педагогічними засобами мистецького спрямування, розробленими творчою групою під керівництвом О. Гумінської. Програмою максимум має стати готовність вчителя до створення специфічного мистецького простору засобами мультимедійних технологій. Для розвитку компетентностей з ІКТ у процесі підвищення кваліфікації у навчальний процес потрібно включати заняття, які проводитимуться одночасно представниками кожної мистецької дисципліни та викладача з ІКТ. Такі заняття відкриють вчителям мистецьких дисциплін колосальні можливості для активізації наочно-образного і теоретично-образного мислення учнів на уроках.

Компетентності саморегуляції, якими повинен володіти вчитель мистецьких дисциплін, належать до ключових компетентностей. Саморегуляція – це системи дій, що базується на Я-концепції особистості та є засобом або системою засобів професійного самовдосконалення та самоорганізації з метою успішного розв'язання завдань. Це – життєві навички, що сприяють духовному і психічному здоров'ю: уміння усвідомлювати власну унікальність; позитивне ставлення до себе, інших людей, до життєвих перспектив; адекватна самооцінка: уміння реально оцінювати свої здібності й можливості, а також адекватно сприймати оцінки інших людей. З огляду на це катарсис можна вважати основоположним засобом саморегуляції. Подолання і витіснення суперечливих негативних, нерідко досить важких і болісних переживань переживаннями позитивними є катарсис (від грецьк. katharsis – очищення). І.Зязюн, наприклад, рекомендує вчителям звертатися до Дейла Карнегі, який пропонує способи самокерування психічними реакціями.

Вчитель мистецьких дисциплін, який має своє «Я», активну життєву позицію, позитивно ставиться до себе, інших людей, до життєвих перспектив, вміє організувати та контролювати власну діяльність, володіє засобами саморегуляції, обов'язково буде мати позитивний вплив на своїх учнів і вчити їх своїм прикладом. Розвиток компетентностей саморегуляції – це, насамперед, самостійна робота вчителя, але на курсах підвищення кваліфікації вчитель може отримати знання, як організувати цю роботу. Це зустріч із психологом та участь у тренінгах.

Креативні компетентності відносяться до ключових (надпредметних, метапредметних) компетентностей. Для них характерні всі риси ключових компетентностей, які визначає український дослідник з цієї проблеми Н.Бібік: поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність; визначення власної позиції, спрямування на формування критичного мислення, рефлексії. Вони пов'язують воєдино особистісне і соціальне, відбивають комплексне оволодіння сукупністю способів діяльності, вони виявляються не взагалі, а в конкретній справі чи ситуації, їх набуває людина не тільки під час навчання, але й засобами неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо. Без активного використання своїх особистісних можливостей, творчого бачення засобів реалізації тих або інших методів та технологій навчання педагог ніколи не досягне бажаного педагогічного ефекту. Його діяльність, як стверджує А. Морозов, буде носити ремісницький, формальний характер, а тому і залишиться непродуктивною, безрадісною [10, с. 3].

Як визначає С. Ковальова, творча активність вчителя музики – це здатність до індивідуально-неповторного музичного, особистісного та професійного самовираження, музична та музично-педагогічна діяльність, що має продуктивний пошуково-перетворювальний характер, гуманний духовний зміст, характерні ознаки творчого процесу, детермінованого внутрішньо-емоційним саморухом до якісних змін. Творча активність особистості вчителя включає психолого-педагогічний компонент, який є характерним для творчої активності вчителя будь-якого фаху, і музичний компонент (інтегральний), який включає музичність (музичний слух, творчу уяву, чуття цілого, емоційність), виконавські здібності (диригентські, виконавські, інструментальні, вокальні) та творчі вміння (мистецько-інтегровані, музично-пластичні, інтерпретаційні, імпровізаційні, композиторські, пошуково-дослідницькі, проблемно-ситуаційні).

На нашу думку, розвиток креативних компетентностей вчителя обумовить розвиток творчого потенціалу учня. А мотивацією до креативу, насамперед, має стати Любов: якщо особистість з любов'ю робить будь-яку справу, до неї прийдуть і творчість, і неповторність, і винахідливість, і уява, і фантазія, і неординарність.

Таким чином, теоретичний аналіз професійних компетентностей (загальних та функціональних), якими повинен володіти вчитель мистецьких дисциплін, показав важливість і необхідність їх розвитку на будь-якому етапі його професійної діяльності.

Література

1. Арчажникова Л.Г. Профессия – учитель музыки: кн. для учителя / Л.Г.Арчажникова – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании / Б.В.Асафьев. – Л., 1973. – 144 с.
3. Вільхова О.Г. Сучасний педагог-хореограф та його професійні якості / О.Г.Вільхова // Теоретичні та методичні засади неперервної мистецької освіти: зб. матеріалів науково-методичного семінару. – Чернівці: Зелена Буковина, С. 181 – 183.
4. Гончаренко С.У. Методика як наука / С.У.Гончаренко. – Хмельницький: Вид-во ХГПІК, 2000. – 30 с.
5. Гумінська О. Мультимедійні засоби навчання на уроках музичного мистецтва / О.Гумінська // Шкільний світ. – 2009. – № 34. – С. 5 – 8.
6. Гуревич Р.С. Інформаційно-комунікативні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навч. посіб. для студентів педагог. ВНЗ і слухачів інстит. післядипл. освіти / Р.С.Гуревич, М.Ю. Академія. – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2004. – 365 с.
7. Кабалевський Д.Б. Як розповідати дітям про музику? / Д.Б. Кабалевський. – К.: Муз. Україна. – 1982. – 319 с.
8. Коновець С.В. Творчий розвиток вчителя образотворчого мистецтва: монографія / С.В.Коновець. – Рівне: Волинські обереги, 2009. – 384 с.
9. Ламыкина Л.В. Организационно-содержательные основы профессиональной переподготовки педагога учителя искусства как учителя мировой художественной культуры: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Ламыкина Людмила Васильевна. – М., – 2007. – 192 с.

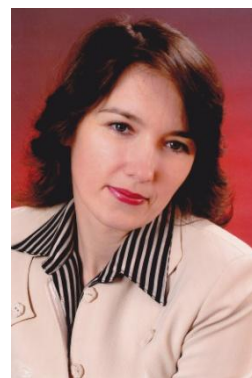
10. Морозов А.В. Креативная педагогика и психология: учебное пособие / А.В.Морозов, Д.В.Чернилевский. – М.: Академический Проект, 2004. - 2-е изд., испр. и доп. – 560 с.
11. Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти / О.В. Овчарук // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики): колективна монографія / [Н.М.Бібік, Л.С.Ващенко, О.І.Локшина та ін.]; заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 6-15.
12. Орлов В.Ф. Методологічні проблеми художньо-педагогічної освіти / В.Ф.Орлов // Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент: зб. наук. праць. – Випуск 3. – К., 2008. – С. 108-128.
13. Орлов В.Ф. Професійне становлення вчителів мистецьких дисциплін: монографія / В.Ф.Орлов; заг. ред. І.А.Зязюна. – К.: Наукова думка, 2003. – 276 с.
14. Ростовський О.Я. Педагогічна ситуація сприйняття музики школярами / О.Я. Ростовський // Музика в школі: збірка ст. / упоряд. Л.Хлебнікова. – К.: Муз. Україна, 1972. – Вип. 11. – 1987. – 56 с.
15. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: навч. посіб. / О.П.Рудницька. – К., 2002. – 270 с.
16. Хуторской А.В. Методика личностно-ориентированного обучения. Как обучать всех по-разному?: пособие для учителя / А.В.Хуторской. – М.: Изд-во ВЛАДОС–ПРЕСС, 2005. – 383 с. – (Педагогическая мастерская).
17. Чельшева Т.В. Непрерывное художественное образование как целостная образовательная система: дис. доктора пед. наук: 13.00.01, 13.00.08 / Чельшева Тамара Васильевна. – М., 2003. – 421 с.
18. Шип С. Як передати словами зміст музики / С.Шип // Мистецтво та освіта. – 2001. – № 2. – С. 8 – 12.

**Складання таблиць додавання й віднімання числа 4.
Складання й розв'язування прикладів і задач. Задачі на
знаходження різниці двох чисел (залишку). Побудова
геометричних фігур.**

Конспект уроку математики у 1 класі

С. В. Прибиш,

*вчитель початкових класів вищої категорії, вчитель-методист
закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 11 Вінницької
міської ради»*

Мета: скласти таблиці додавання і віднімання числа 4; вправляти учнів у складанні й розв'язуванні прикладів і задач, вчити розв'язувати задачі на знаходження різниці двох чисел, вдосконалювати навички побудови геометричних фігур. Розвивати мислення. Виховувати старанність.

Хід уроку

1. Організація класу.

Один, два – дзвенить дзвінок,
Три, чотири – на урок,
П'ять, шість – не позіхай,
До навчання приступай.

2. Актуалізація знань учнів.

2.1. Порахувати парами від 2 до 10 і від 10 до 2.

2.2. Фронтальне опитування.

- Назвати числа і цифрообрази.

1 – Буратіно (Казкові герої і все, що зовні схоже на 1).

2 – папужка (Птахи і все, що має пару).

3 – слоненя (Тварини).

4 – хатинка Баби Яги (Меблі, рослини).

5 – гарбуз (Овочі, фрукти, солодощі).

6 – комп'ютер (Техніка, посуд).

7 – коса (Інструменти).

- Відтворіть ряд цифр. 2, 1, 4, 3, 7, 5, 6.

Щоб легше запам'ятати, а потім і відтворити ряд цифр, учні складають казкове речення, використовуючи цифрообрази. Наприклад. Папужка(2) запалив свічку(1) і тихенько пробрався в хатинку Баби Яги(4) за слоненятком (3), яке молотком (7) прибивало гарбуза (5) до комп'ютера (6).

2.3. Гра «Знайди цифру».

2.4. Усний рахунок. Гра «Хто взимку спить?»

На дошці малюнки з зображенням тварин, а під ними приклади. Учні обчислюють приклади і розкладають малюнки на дві групи (парні і непарні). Парні – не сплять, непарні – сплять.

4+2

5+3

6+3

4+3

3+2

6+2

5+2

3+3

3. Вивчення нового матеріалу.

Пальчикова гімнастика.

3.1. Каліграфічна хвилинка.

Я лічити вмю трішки,

Скільки лапок є у кішки,
У собаки, у лисиці,
І у вовка, й у куниці.
Хижаки і свійські звірі
Мають лапок по(4)

Написати рядок цифри чотири.

3.2. Повторення складу числа 4.

3.3. Складання таблиці додавання 4 на основі казки.

Якось Баба Яга пролітала над королівством Математики та й замилювалася її палацами. Повернувшись Яга в свою лісову хатинку та й засумувала.

- Он які гарні палаци у королівстві Математики, а моя хатинка зовсім бідова. - втираючи сльози, голосно промовила Баба Яга.

Почули це мешканці чарівного лісу і вирішили допомогти Бабі Язі. Адже вона була доброю і чемною.

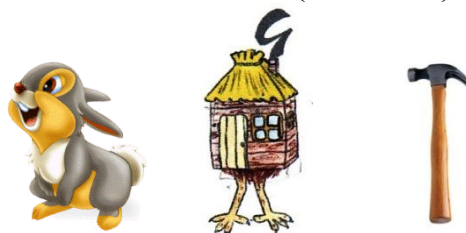
Вранці, як тільки зійшло сонечко, Буратіно (1) приніс у хатинку (4) Бабусі Яги велике і смачне яблуко (5) ($1 + 4 = 5$).

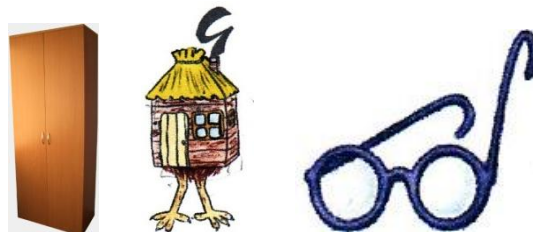
Гусочка (2) принесла до хатинки (4) чайник (6), щоб Бабуся щоранку могла пити чай ($2 + 4 = 6$).

Зайчик (3) приніс до хатинки (4) молоток (7) і позабивав усі цвяхи, за які Бабуся Яга зачіплювалась своєю спідницею ($3 + 4 = 7$).

У хатинку (4) принесли нову шафу (4). В неї Бабуся поклала свої чарівні окуляри (8) ($4 + 4 = 8$).

З'їла Бабуся яблуко (5), сіла на стілець (4) та й заграла на барабані (9) ($5 + 4 = 9$).

А потім заварила у своєму новому чайнику (6) смачний чай, поставила його на стіл (4) і спекла смачний торт (10) для своїх друзів ($6 + 4 = 10$).

3.4. Перевірка складеної таблиці на основі практичних дій.

3.5. Складання таблиці віднімання 4.

(3 прикладів на додавання складаються приклади на віднімання).

Фізкультхвилинка «Похід у зоопарк».

Один учень демонструє рухи тварин. Решта учнів повторюють ці рухи і мають вгадати, що це за тварина.

4. Закріплення вивченого.

4.1. Робота з підручником (Ф. М. Рівкінд, Л. В. Оляньська, с.67)

1) Прочитати «ланцюжком» таблицю додавання 4.

- Чому таблиця називається «Додавання 4»?

- Як змінюється кожна наступна відповідь?

2) Прочитати «ланцюжком» таблицю віднімання 4.

- Чому таблиця називається «Віднімання 4»?

- Як змінюється кожна наступна відповідь?

4.2. Розв'язування задач на знаходження залишку. (Завдання 5 на с. 67 підручника).

- Складіть задачу за першим коротким записом.

- Яка умова цієї задачі? Яке питання? Як розв'язати цю задачу? Яка відповідь?

Розв'язок задачі запишіть в зошит.

- Складіть задачу за другим коротким записом.

- Яка умова цієї задачі? Яке питання? Як розв'язати цю задачу? Яка відповідь?

Розв'язок задачі запишіть в зошит.

- Чим схожі ці задачі? Чим відрізняються?

4.3. Складання прикладів на додавання і віднімання 4.

Роботу виконуємо в зошиті з друкованою основою. Завдання 1 на с.58 .

4.3. Індивідуальна робота.

Кожний учень отримує стрічку синього чи червоного кольору.

- Виміряйте довжину своєї стрічки. Якщо у вас синя стрічка – накресліть відрізок на 4см довший за її довжину. Якщо у вас червона стрічка – накресліть відрізок на 4см коротший за її довжину.

1) Виконання індивідуального завдання.

2) Перевірка виконаного.

5. Вербальне оцінювання учнів.

6. Підсумок уроку.

- Які таблиці ми складали сьогодні на уроці?

- Які завдання були найлегшими? Які найважчими?

Використана література

1. Є.В.Антощук. 8 уроків ефективного запам'ятовування.
2. И.Ю.Матюгин, И.Рыбникова. Как развивать хорошую память и запоминать цифры. М.:2002.
3. І.Ю.Матюгін. Школа ейдетики. Зорова, тактильна, нюхова пам'ять. М.: 1994.
4. Г.А.Чепурний, Ю.В.Палійчук. Як навчитися легко вчитися. Як вивчити вірші, тексти, табличку множення. Вінниця: 2006.
- 5.<http://sad129.ucoz.ua/forum/10-10-1>

Створення системи безперервного еколого - валеологічного виховання школярів, формування здорового способу життя

Інтегроване спортивне свято 4 клас

Олена Миколаївна Фурманова,

вчитель фізичної культури закладу «НВК: загальноосвітня школа І-ІІ ступенів-ліцей №7 Вінницької міської ради»

Мета

Навчити дітей дотримуватися здорового способу життя; поглибити знання учнів про його складові; виховувати бережливе ставлення до свого здоров'я

Завдання

1. Розвивати та удосконалювати фізичні якості та рухові здібності, та навчити учнів використовувати їх у прикладних видах спорту.

2. Виховувати морально-вольові якості учнів, виховувати бережливе ставлення до природи.

Обладнання: гімнастичні лавочки, гімнастичні мати, м'ячі, м'які м'ячики, м'які іграшки, сітки, хокейні клюшки.

<i>Зміст</i>	<i>Організаційно-методичні вказівки</i>
1. Клас розподіляється на дві команди: команда «Бешкетників» і команда «Зелена варта». Виходить команда «Зелена варта» з учителем під девіз: «Лиш сонечко ясне забарвило схід, загін школярів пішов у похід!». - Шикування ,здача рапорту: «Олена Миколаївна! Загін «Зелена варта» для мандрівки на чарівну галявину здоров'я вишикуваний!»	Команда «Зеленої варти» одягнена в гарну форму і зелени галстуки. Команда «Бешкетники» в спортивну форму і бейсболки. Рапорт здає старший загону.
2. Гучна поява команди бешкетників, які свистять, сміються, розкидають «сміття». - Втручається учитель: «Зачекайте, зачекайте! Ви хто такі? -«Бешкетники»: Ми бешкетники! - Учитель: «А хто вам дозволив поводити себе так у лісі? Чи ви не знаєте правил поведінки на природі? -«Бешкетники»: «Ой, ой, ой! Дуже потрібні нам ваші правила. Ми і без них можемо бешкетувати! - Учитель: «А ми команда « Зелена	У кожного бешкетника по 4 м'яких м'ячики(сміття).

варта» і доведемо вам, що з природою треба себе поводити поважно і тоді всі ми будемо у безпеці. Ми з командою збираємося мандрувати до Чарівної країни здоров'я. Хочете з нами? -«Бешкетники»: «А що для цього потрібно?» «Зелена варта» : «Гарний настрій, добре здоров'я, сміливість та винахідливість, обов'язкове виконання правил поведінки на природі. Ну, що, рушаймо?!» -«Бешкетники»: «О це і все?! Залюбки!» - Учитель: «Але спочатку нам потрібно стартовий майданчик прибрати від бруду, який заважає нам розпочати, сміття не повинно залишатися на природі після перебування людей.	
3.Естафета: прибирання сміття. Учитель: «Дозвольте представити Чарівників, які будуть спостерігати за змаганнями і прийматимуть рішення, чи гідні ви увійти до Чарівної країни здоров'я.» Далі учитель розповідає правила естафети.	Гравці кожної команди («Зелена варта», «Бешкетники») за сигналом мають зібрати якомога більше розкиданих м'ячів в пакети для сміття. Після естафети команди отримують числа 1,2.
4.Учитель: «Далі ми мандруємо за маршрутною картою. Першою перешкодою - випробуванням на нашому шляху є подолання тунелю.» Естафета: Пройди тунель. Учитель розповідає правила проходження естафети.	Команди вивчають маршрутну карту. Між двох гімнастичних лав натягнута сітка, необхідно учасникам команд подолати «тунель»,пересуваючись лежачи. Після конкурсу команди отримують числа 3,4.
5.Учитель: «Так, пройшли через тунель і опинилися на березі річки і нам потрібно перебратися на протилежний берег. Естафета: «Перехід через річку.» Учитель розповідає правила естафети.	Команди повинні просуватися гімнастичною лавою лежачи на животі, потім роблять переكات на гімнастичному маті і повертаються, передаючи естафету. Після конкурсу команди отримують числа 5,6.
6.Учитель звертається до журі: «Просимо Вас розсудити, яка команда в попередніх естафетах була швидше впоралась із подоланням перешкод.	Слово надається членам журі. (Підсумки перших естафет).

7.Бешкетник: «Ой, ой, ой! А оцінити складність завдання можуть тільки справжні чарівники, які самі здатні виконати будь-яке складне завдання.» Ватажок: «Не хвилюйся, Сашко, от ми зараз це і з'ясуємо!» Естафета для членів журі.	Ведення м'яча хокейною клюкою з обведенням фішок. Бали за цю естафету приєднуються до балів команд, оголошуються результати. Після конкурсу команди отримують числа 7,8.
9.Учитель: «Давайте звіримо маршрут за картою. Нас чекає мурашина галявина. І ми маємо згадати, що мурашники ні в якому разі не можна руйнувати. Хто назве правильну відповідь на запитання: Скільки шкідливих комах знищують мурахи за 3 хвилини, якщо за одну хвилину вони знищують 30 комах?(90,100,180?) Тож крокуємо обережно, щоб наших менших друзів не турбувати одягнемо шапки-невидимки.» Естафета: «Мандрівка через мурашину галявину в шапках - невидимках.»	Команди повинні правильно відповісти на запитання. На гімнастичних лавах розташовані медболи (мурашники) необхідно пройти з мішечком солі на голові (шапкою-невидимкою), переступаючи уявні «мурашники». Після конкурсу команди отримують числа 9,10.
9.Учитель: «Звіряємо свій маршрут . Ми підійшли до болота, подивіться, тут застрягли тваринки. Ми маємо їм допомогти!» Естафета: « Перехід через болото, рятування тварин на болоті.»	Крокуючи на болотоступах, діти збирають м'які іграшки. Виграє команда, яка перша впоралась з завданням. Після конкурсу команди отримують цифри 11,12.
10.Учитель: «Ось ми підійшли до брам Чарівної країни здоров'я! Ми подолали багато випробувань, виконали складні завдання. А для того, щоб відчинилися брами в Чарівну країну здоров'я, необхідно об'єднати ваші зусилля, та виконати завдання разом як одна команда. Ключем до брам є код. За перемогу у конкурсах ви отримували цифри. Їх необхідно розташувати у порядку зростання від найменшого до найбільшого числа.	Команди розташовують цифри у порядку зростання.
11.Вихід команд до Країни здоров'я через обруч. Шикування команд. -Учитель: «Всі вдихніть на повні груди, потягніться догори. Хай з Вас вийдуть добрі люди раз, два, три!»	
12.Слово надається журі.	

13.Учитель: «Щоб стати громадянами Чарівної країни здоров'я, необхідно скласти присягу.

Присяга: «Я, громадянин Чарівної країни здоров'я, присягаюся:

1. Завжди дотримуватися здорового способу життя! Присягаюся!

2. Надавати перевагу рухливим іграм та заняттю спортом! Присягаюся!

3. Перебувати більше на свіжому повітрі, ніж перед телевізором та комп'ютером! Присягаюся!

4. Залишати після відпочинку чисте дозвілля! Присягаюся!

5. Бережливо ставитися до природи та тварин! Присягаюся!

Тепер ви стали почесними громадянами Чарівної країни здоров'я та отримуєте цю відзнаку (пов'язування галстуків-відзнак). Ми сподіваємося, що ви будете дотримуватись здорового способу життя та примножувати здобутки громадян нашої Чарівної країни!

Психологічні передумови продуктивного спілкування.**Жанна Олексіївна Воловодівська,***методист з практичної психології та соціальної роботи
міського методичного кабінету
Департаменту освіти Вінницької міської ради***Тетяна Володимирівна Докійчук,***методист з практичної психології та соціальної роботи
міського методичного кабінету
Департаменту освіти Вінницької міської ради*

Головною метою навчального закладу стає розвиток загальних умінь та навичок, які дають людині змогу розв'язувати проблеми у складних соціальних умовах, умінь спілкуватися, приймати рішення, долати труднощі, запобігати конфліктам, бути здатною до самовдосконалення, а також інших умінь і навичок, необхідних для успішної підготовки молоді до життя у суспільстві з ринковою економікою, їх інтеграції у соціум як активних громадян та життєвої компетентності.

Факт приниження людини людиною, навіть, на перший погляд – дрібний, несуттєвий (наприклад, через «невинні» жарти), все ж залишає гіркий осад в душах скривджених і напевно позначається на особистості кривдника.

Жорстоке поводження починається там, де порушуються соціальні чи психологічні права людини. Воно починається там, де ми порушуємо соціальні чи емоційні «кордони» іншої людини.

Жорстоке поводження у будь-якій формі його прояву впливає на розвиток особистості, та залишає свій слід у фізичному, розумовому здоров'ї, впливає на психіку та взаємовідносини у суспільстві. Вирішити цю проблему можливо лише при спільній роботі педагогів, батьків та й самих учнів.

Насильство розглядається як порушення прав людини, приклад примусового контролю, який одна людина практикує над іншою, домагання, будь-які інші дії чи бездіяльність, що полягають у застосуванні психічного, емоційного тиску або фізичної сили з метою заподіяння шкоди іншій людині.

На сьогодні прийнято розрізняти такі **види насильства**:

- **ФІЗИЧНЕ НАСИЛЬСТВО.** Включає всі форми травматизму, що спричинені навмисними діями: переломи кісток, черепно-мозкові травми, синці, опіки, подряпини, опіки від цигарок, сліди людських укусів; подання невідповідної їжі, напоїв або медикаментів (наприклад, наркотиків чи алкоголю, щоб змусити людину заснути) тощо.

- **СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО.** Це залучення дітей або підлітків до 18 років до сексуального життя дорослих без їх розуміння та згоди на це, а також просте

споглядання чи присутність при сексуальних діях або експлуатація дитини у сексуальному плані.

- **ЕМОЦІЙНЕ (ПСИХІЧНЕ НАСИЛЛЯ).** Це вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз (зокрема фізичною розправою), щоб зламати волю до опору, відстоювання своїх прав та інтересів. Примушення людини робити те, що суперечить її моральним принципам, висміювання, дратування, кривдження, залякування, постійна критика, ігнорування, приниження, терор.

- **ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї.** Умисне позбавлення одним членом сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Людство як єдине ціле потребує загальних норм взаємодії суспільств, і тому культурна глобалізація не може не мати своїх основ у етиці взаємовідносин, що має сприяти діалогу між націями та їх культурами.

Принцип ввічливості як складової етичних норм поведінки, умови успішного спілкування, відбитка морального стану суспільства, відображення людського досвіду та визначення різноманітних засобів вербальної реалізації соціальних відносин між адресантом і адресатом у різних суспільствах і культурах.

«Ввічливість – це повага до партнера з комунікації, яка виявляється в доброзичливому ставленні до нього та доречному звертанні, яке відповідає його особистісним і статусним позиціям»

Принцип ввічливості в найбільш загальному вигляді можна визначити як тип соціальної взаємодії, в основі якої лежить повага до особистості партнера. Наслідування цьому принципу означає врахування інтересів партнера, урахування його думок і бажань. Дотримання принципу ввічливості сприяє ефективній соціальній взаємодії за рахунок «збереження соціальної рівноваги та дружних відносин», причому вважається, що в комунікативній практиці цей принцип відіграє більш значну роль, ніж принцип кооперації

Дотримання етичних і комунікативних правил завжди відбувається відповідно до ситуації спілкування. Ввічлива мова – це мова успішна для адресанта й ефективна для адресата. Цілеспрямовано будувати спілкування, створювати усні та письмові тексти, які максимально точно й повно досягають бажаного ефекту – у цьому і полягає зміст комунікативних правил. Тому ввічливе мовлення завжди оцінюється адресатом позитивно, навіть якщо воно не досягає конкретного результату.

Ми завжди, з усіма і всюди хочемо відстояти свою правоту (навіть коли ми неправі). Перш ніж ви зможете успішно спілкуватися, вам необхідно усвідомити мету, з якою ви плануєте поспілкуватися, і визначитись, чого ж ви хочете досягти. Ви плануєте поговорити з метою бути зрозумілим, отримати те, чого хочете, чи за вашими словами ховаються зовсім інші наміри? Приміром, деякі партнери спілкуються лише з метою довести, що вони праві, а їх опоненти зовсім не праві. Комунікація такого плану подібна до війни, і слова сповнені гнівом і звинуваченнями. Такі слова змушують іншу людину почуватися пригніченою і приниженою. В такому виді комунікації слова не доходять до того, хто говорить. Єдине, що отримує від такого спілкування співрозмовник, – очевидний гнів, роздратування і «правоту». Щоб покласти край такому виду комунікації, прийміть

рішення про те, що ви обоє відмовитесь від взаємних обвинувачень і дасте одне одному шанс бути зрозумілими (почутими). В висновку скажіть собі, що вам не потрібно нічого доводити одне одному, а необхідно побудувати такий собі міст взаєморозуміння.

Ми нездатні почути іншу людину. Запам'ятайте, що спілкування складається не тільки із самої розмови (говоріння), а й із слухання і чуття (розуміння того, що нам хотіли сказати). Необхідно усвідомити одну просту річ: якщо ми насправді хочемо зрозуміти іншу людину, її почуття, думки, переживання, ми повинні абстрагуватися на даний момент від власної точки зору, думок, почуттів і переживань. Лише тоді ми дійсно зрозуміємо співрозмовника. Це не так легко зробити! Всі ми схильні перебільшувати деякі речі, втрачати інформацію або ж перекручувати факти. Іноді прикидаємося, що уважно слухаємо, а самі в цей час зосереджені на розв'язанні якоїсь важливої для себе проблеми. Вихід із ситуації може бути такий: повторіть співрозмовнику кілька разів те, що ви зрозуміли із його розмови, і перепитайте, чи правильно ви його зрозуміли. І, зрештою, ми просто повинні прагнути зрозуміти те, що нам планують повідомити. Для успішного діалогу необхідно навчитися слухати і чути, а не оцінювати отримувану інформацію. Таким чином, можна помітити, що необхідність загальних, розвинених навичок комунікації формує адекватне спілкування між людьми. Проблеми комунікації найчастіше призводять до нерозуміння одне одного, до агресії.

Як розв'язати конфліктну ситуацію?

1. Перший етап «Стоп». Потрібно оцінити ситуацію і усвідомити власні емоції. Це потрібно для того, щоб своєю реакцією не ускладнити відносини ще більше. Корисно запитати себе: «Що я зараз відчуваю?», «Що я зараз хочу зробити?», «Що я роблю?».

2. Другий етап: «Чому?». Це запитання повинні задати самі собі. Потрібно проаналізувати мотиви і причини вчинку. На основі цього можна обрати засоби виходу з конфлікту.

3. Третій етап: «Що?». Потрібно дати відповідь на запитання «Що я хочу отримати в результаті використання певних засобів?». Дія має бути направлена НЕ проти особистості, а проти його вчинку.

Принципи ефективної комунікації!

Досить часто люди потрапляють у ситуації, коли їм важко зробити перший крок до знайомства, перший крок до примирення. За цим стоять глибокі переживання: страх, роздратування, несподівана агресивність. Усе це може ускладнювати життя. Але при бажанні завжди можна знайти вихід

Виразати згоду допоможуть такі фрази:

- Це не викликає заперечень (сумніву)...
- Я готовий з цим погодитися...
- Мені близькі ці думки...
- Я поділяю (підтримую) точку зору (думку)...
- Я теж хотів це (про це) сказати...
- Моя точка зору (моя думка, моя позиція) повністю збігається...

Відповідальні за випуск:

Буняк В.В. – директор Департаменту освіти Вінницької міської ради

Москальчук Н. І. – завідувач міським методичним кабінетом

Комп'ютерна верстка:

Балабан Р.А. – методист з навчальних дисциплін міського методичного кабінету